

Петрова Т. О. Стійкість традицій і новаторство в українській термінографії (50-і рр. ХІХ ст. – поч. ХХІ ст.). *Філологічні науки на перехресті культур і цивілізацій: актуальні питання: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 27–28 листоп. 2020 р.)*. Київ: Вид. дім «Гельветика», 2020. С. 20–23.

ТАВРІЙСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ
ФІЛОЛОГІЇ ТА ЖУРНАЛІСТИКИ

ТАВРІЙСЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО
V. I. VERNADSKY TAURIDA
NATIONAL UNIVERSITY

МАТЕРІАЛИ
МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ

**«ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ
НА ПЕРЕХРЕСТІ КУЛЬТУР
І ЦИВІЛІЗАЦІЙ: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ»**

27–28 листопада 2020 р.

Видавний дім
«Гельветика»
2020

ЗМІСТ

НАПРЯМ 1. УКРАЇНСЬКА МОВА І ЛІТЕРАТУРА

Білоконенко Л. А.

Невербальні засоби комунікація викладача зі студентами в умовах онлайн-навчання: відмінне від режиму face to face 8

Ленок М. І.

Місце художнього репортажу в українській документальній прозі..... 12

Москвич Ю. В.

Сенсорні асоціації в поезії Ю. Іздрика..... 16

Петрова Т. О.

Стійкість традицій і новаторство в українській термінографії (50-і рр. XIX ст. – поч. XXI ст.)..... 20

Романченко А. П., Кулібаба М. О.

Геортоніми у складі українського метеорологічного дискурсу 24

Рудюк Д. О.

Синтагматика компонентів складеного дієслівного присудка 28

Сподарець В. І.

Празнання художнього твору 30

Черниш А. Є.

Психоаналітичний інструментарій творчості С. Процюка 34

Шабаль К. С.

Жанрова своєрідність роману Олександра Михайлюти «Падіння хв'юрера» 36

НАПРЯМ 2. СЛОВ'ЯНСЬКІ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Шовкопляс Г. Є.

Бабусин дім. До проблеми національної ідентичності в творах авторів української зарубіжної літератури другої та третьої хвилі еміграції 40

НАПРЯМ 3. ПРОБЛЕМИ СХІДНОЇ ФІЛОЛОГІЇ

Шестакова О. В.

Автоматизований семантичний аналіз як сучасний інструмент у роботі з великими об'ємами текстів у філологічних дослідженнях (на прикладі програми для аналізу корейського тексту)..... 45

Петрова Т. О.

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри мовних дисциплін

Харківського національного аграрного університету

імені В. В. Докучасва

СТІЙКІСТЬ ТРАДИЦІЙ І НОВАТОРСТВО В УКРАЇНСЬКІЙ ТЕРМІНОГРАФІЇ (50-І РР. ХІХ СТ. – ПОЧ. ХХІ СТ.)

Тривала історія української термінографії і значний обсяг накопчених нею знань щодо створення спеціальних словників дають змогу стверджувати, що все це стало можливим завдяки копіткій праці термінографів, а також наявності сформованої національної традиції. «Повага до традиції, її знання і наслідування, знання української мови як рідної і як державної – це важлива умова розвитку суспільства, його належного поступу, становлення державності» [1, с. 10].

Сьогодні термінологічна лексикографія потребує усвідомлення опозиції «традиції – новаторство», тобто аналізу доцільності й ефективності наслідування і новаторської діяльності. Попри широке вивчення українськими та зарубіжними науковцями лексикографічних традицій, дослідження історії і новаторства української термінографії досі не приділено належної уваги.

Українська термінографічна традиція – це сукупність найбільш стійких, усталених упродовж тривалого часу ознак і параметрів різних видів спеціальних праць, створених українськими словникарями й наслідуваних наступними поколіннями. *Новаторство в термінографії* – нетрадиційне репрезентування певних параметрів фахових словників, відхилення від прийнятих засад і принципів їхнього створення, тобто термінографічні починання, до яких вдаються вчені з метою поліпшення термінографічної продукції.

Ураховуючи наявні розробки вчених у мовознавстві, власні напрацювання й авторський досвід, уважаємо, що відстеження в українському спеціальному словникарстві ознак термінографічної традиції і новаторських підходів доречно здійснювати, спираючись на вивчення специфіки репрезентування (1) параметрів, що формують основу систематизування фахових видань (а/ тематичний обсяг; б/ спосіб семантизування й призначення словника; в/ функція словника; г/ обсяг словника; д/ порядок розміщення лексичного матеріалу; е/ носії інформації та ін.), а також (2) параметрів мега-, макро- й мікроструктури спеціальних джерел.

Розгляньмо за зазначеними вище параметрами процес систематизування термінологічних словників, з'ясуємо, наскільки сучасні

українські вчені наслідують традиції й запроваджують нове в термінографії від 50-х рр. XIX ст. до початку XXI ст.

1. *Тематичний обсяг.* У спеціальних джерелах в окреслений період відстежуємо тенденцію розширення тематичного обсягу. Словники кінця XIX ст. описують переважно лексику природничих наук, видання 10-х рр. XX ст. охоплюють не лише природничу, а й лінгвістичну термінологію та ін. Звісно, нині ще не всі терміносистеми національних галузей знань описані й кодифіковані, але вийшли друком словники з археології, архітектури, геральдики, гербології, гончарства, графіки, екології та охорони природи, землевпорядкування та кадастру тощо. До того ж, якщо більшість словників 50-х рр. XIX ст. – 80-х рр. XX ст. належить до *галузевих*, то від 90-х рр. XX ст. з'являються *нові види* «за широтою охоплення термінологічної лексики»: *універсальні, загальнонаукові, багатогалузеві, вузькогалузеві*. Поява універсальних, загальнонаукових і багатогалузевих словників спричинена інтенсивним розвитком і перехреснуванням терміносистем багатьох суміжних галузей знань; створення вузькогалузевих видань – прагненням окреслити чіткі межі окремої підсистеми описуваної науки.

2. *Спосіб семантизування та призначення словника.* Становлення національної термінографії починається 1851 р. зі словника *дефінітивного типу* – «Словничка бджільницьких термінів» О. Покорського-Жоравка. Однак дефінітивні термінографічні праці в подальші роки як вид не засвідчені. Лише від 90-х рр. XX ст. фахові тлумачні словники починають загалом активно друкувати. Більшості сучасних термінографічних праць, що розкривають зміст спеціальних понять через дефініювання, характерні невідповідність логічним і лінгвістичним вимогам, відсутність єдиного підґрунтя якісного подання дефініції терміна, неврахування різного обсягу змісту понять тощо. Це засвідчує несформованість *традиції дефініювання*, відсутність орієнтування на різні типи дефініцій [див. про це: 3, с. 160–177].

Від середини XIX ст. і дотепер традиційно домінують перекладні словники. При цьому в таких працях до 10-х рр. XX ст. українська мова функціювала в зоні перекладу. Словники 20-30-х рр. XX ст. головно перекладали терміни з російської мови на українську, нині ж активно залучають для спеціального перекладу англійську, німецьку, французьку, іспанську, грузинську та інші мови. Як і тоді, сьогодні в українській термінографії насамперед створюють двомовні перекладні словники, однак поодинокі укладають три-, чотири-, п'яти- й шестимовні видання. З'являється *новий тлумачно-перекладний вид* спеціальних джерел, що є *новаторським*. Продовжено традицію створення *ілюстративних словників*, у яких спеціальні поняття розкривають через застосування ілюстративного параметра. Результатом *новаторської* словникарської

діяльності є видання *унікального* за тематикою, художнім оформленням, обсягом, кількістю мов і термінів «Ілюстрованого словника з геральдики» М. Стародубцева, у якому репрезентовано понад 1 тис. термінів сімома мовами, відповідно, термінографія поповнилася *новим видом словника – ілюстративно-перекладним*.

Найпершою галузевою енциклопедичною працею вважають «Ілюстрований сільськогосподарський словник» (1891–1895) С. Богданова. У період «золотого десятиліття» також побачила світ «Енциклопедія сільського господарства» (1927). Лише 1973 р. надруковано *українську галузеву енциклопедію* під керівництвом В. Глушкова, що стала першою у світі енциклопедією з кібернетики. Сучасна термінографія продовжує наслідувати ці починання, зокрема від 90-х рр. ХХ ст. й дотепер упорядковано *галузеві, вузькогалузеві та міжгалузеві енциклопедії*. Наявність енциклопедій визначає рівень наукових досягнень українського народу в різних галузях знань.

3. За *функцією* термінологічні словники поділяють на *інвентаризаційні й нормативні*. *Інвентаризаційні джерела* подають перелік терміноодиниць певної науки. Це історико-термінологічні праці, але вони рідкісні. Кожний спеціальний словник *нормативний*, оскільки він повинен виконувати нормувальну, кодифікаційну, уніфікаційну, рекомендаційну й популяризаційну функції. Між тим більшість сучасних фахових джерел потребують перегляду щодо дотримання мовних норм у термінології та правил чинного українського правопису. Отже, під час укладання *нормативних словників* важливо однаковою мірою враховувати національні й закордонні традиції, надавати перевагу питомим одиницям, запозичувати терміни безпосередньо з мови-оригіналу, дотримуватися поміркованих пуристичних поглядів, оскільки мовна й термінологічна норми формуються поступово [див. про це: 2; 3, с. 96–131].

4. За *обсягом* спеціальні видання поділяють на *повні* (понад 80 тис. од.), *короткі* (до 30 тис. од.) і *словники-мінімуми* (менше 30 тис. од.). Кожен упорядник прагне створити *повний термінологічний словник*, вичерпно й усеохопно описати термінологію певної галузі. Однак термінографія часто не встигає за поступом науки й техніки. Нині в національному словникарстві все ще наслідується традиція створювати *повні*, а також *короткі друковані словники*. Активно з'являються й *короткі інтернет-джерела*, що є інновацією. Однак їх обсяг указує на неповний опис мови певної галузі. Існують і *словники-мінімуми*, що призначені переважно для вивчення спеціальної лексики фаху у ЗВО.

5. *Принцип розміщення термінів* у словнику має неабияке значення. *Звиклим* принципом побудови термінологічних словників є *алфавітний*, менш поширені – *алфавітно-гніздовий* і *тематичний* (*тематично-алфавітний, ідеографічний*). Як перспективний розглядаємо *тематичний*

принцип побудови фахових словників, утім система знань швидко розвивається, відповідно, може змінитися теоретичне підґрунтя виділення розділів і підрозділів у системі наукової галузі, що спричинить перегрупування терміноодиночок за темами.

6. За *носієм інформації* в українській науці продовжується реалізація *традиції* укладання «ручних» (паперових) *термінографічних джерел*, як і в усьому світі, тобто це *світова традиція*. Однак друковані версії виходять із часовим запізненням і не можуть оперативно оновлюватися. Так, 2004 р. розпочато розроблення системи для укладання електронних словників. На той час це було *новаторством* в українській термінографії. Зокрема для укладання електронних двомовних тлумачних спеціальних праць створено систему PolyDic 1.0, за допомогою якої укладено електронні версії п'яти словників з термінографічної серії «СловоСвіт».

Отже, результати вивчення спеціальних джерел за параметрами їхнього систематизування показують, що національна термінографія більшою мірою наслідує кращі традиції і меншою – здійснює новаторські дії. Основою для новаторської діяльності слугують стійкі термінографічні традиції, існування яких забезпечує стабільність функціонування українського спеціального словникарства. Отримані результати аналізу дають змогу виявити «міцне підґрунтя» термінографічної діяльності, відстежити оновлені параметри, а також визначити ті, що потребують новаторського осмислення.

Список використаних джерел:

1. Космеда Т., Осіпова Т. Тлумачний словник комунікативного призначення як породження сучасної прагматично зорієнтованої наукової парадигми ... *Лексикографічний бюлетень*. 2010. С. 7–24.

2. Петрова Т. О., Кринець, О. М. Розвиток української науково-технічної термінології сьогодні: напрями і перспективи. *Key Issues of and Sciences: Development Prospect for Ukraine and Poland: International Multidisciplinary Conference (20–21 July, 2018, Stalova Wola, Republik of Poland)*. Stalova Wola, 2018. P. 193–196.

3. Петрова Т. О. *Фітомеліоративна термінологія сучасної української мови та її відображення в термінологічному словнику комбінованого типу*. Харків : ТОВ «ТПГ», 2018. 227 с.